

Tõravere Eesti kultuuriloos

Tõnu Viik

Hiljuti möödus Tartu Observatooriumi ametlikust avamisest Tõraveres 40 aastat. Nagu sellistel pidulikel puhkudel on kombeks saanud, tehakse alati tagasivaade läbikäidud teele ja hinnatakse tehtut. Nii teeme ka meie. Arvan, et pealkiri vajab mõningat selgitust.

Täppisteadustes, mille esindajateks me siin end peame, tuleb alati defineerida mõisted, et kõik põhiasjadest ühtmoodi aru saaksid. Artikli pealkirja kõige keerulisem mõiste on kahtlemata “kultuur” ja et seda klaarida, vaatasin kuidas UNESCO seda defineerib. Selgus, et kultuur on ühiskonna või sotsiaalse rühma vaimsete, intellektuaalsete ja emotsionaalsete eristavate tunnuste kogum.

Teadus polegi kultuuri osa (?) Kahju!

UNESCO arvates kaasneb kultuuriga lisaks kunstile ja kirjandusele veel elustiil, kooselamise viisid, väärtuste süsteemid, traditsioonid ja uskumused.

Nagu näete, definitsiooni sirgjoonelise rakendamise tulemusena teadust kultuuri hulka ei loeta. Mis on väga imelik ja millest on natuke nagu kahjugi. Ometi on inimene kaval, sest kui vaadata teadusele kui teadmiste kultiveerimisele ja nende kogumisele, laiendamisele ja levitamisele – möönan, et see on väga ühekülgne lähenemine – siis oleme kogu Tõraverega kultuuris otsekohe sees. Siiski ma käesolevas artiklis teadust ei puuduta või kui, siis ainult mööda minnes ja keskendun tõepoolest kultuuriilminguile Tõraveres.

Näitekunst ja koreograafia

Juba ammu ajast on aastavahetuse peo näitemäng olnud väga tähtsal kohal meie elus. Kui Arved Sapar oli veel aspirant ja kogu tolleaegne instituut mahtus Tartusse tähetorni, siis oli tema see ülemnaljameister, kes pidi näitemänge kirjutama ja ka neid ette kandma. Tema kõige eredamaks mälestuseks tollest ajast on roboti kõrvade süttimine – roboti kõrvadeks olid valjuhääldid, mis kogemata vooluvõrku susati. Arvedi mälestuste kohaselt oli ka Madis Kõiv tugevasti nende naljanduse asjadega seotud ja mine sa tea, võib-olla Madise armastus dramaturgia vastu saigi siit alguse.

Paljust Tõravere aastavahetuse pidudel ettekantud näitemängudest on mul vaid mõned osaliselt meeles. Mäletan, et 1965. aastal oli populaarne pilada Veljo Käsperi filmi “Supernoova” ja kohe pärast selle filmi näitamist peahoone saalis linastus aastavahetusel ka

pommnäidend “Superprima”. Vaatajatele jättis unustamatu mulje Väikeste Doktorite Tants, mille esitasid Ain Ainsaar, Uno Veismann, Mihkel Jõeveer ja mina, saateks Pjotr Tšaikovski kuulus meloodia “Luikede järvest”. Pikad möödaläinud aastad ei ole suutnud tollaste pealtvaatajate mälust kustutada naudingut, mida nad said vaadates Ain Ainsaare karvaseid ja autori kõveravõitu jalgu.

1960. aastate lõpus muutus aktuaalseks Füüsika ja Astronoomia Instituudi lahutamine kaheks iseseisvaks instituudiks, mis, nagu me teame, 1973. aastal ka juhtus. Loomulikult ei jätnud meie naljameistrid seda suurepärast võimalust kasutamata, seda enam, et see sündmus, nagu pooleteismeetrise teleskoobi saabumine oli kogu aeg N aastat tulevikus (teleskoobi puhul oli $N = 3$). Ka selles näidendis oli mingi puntratants sisse planeeritud, seal oli vist seos massiivse osakese lagunemisega. Osake ise, kolm kohalikku raskekaallast, oli mähitud mingisse koledasse plastkilesse, mis lõpuks subosakeste ponnistustele järele andis ja nad vabadusse pääsesid. Ka oli seal tegu hiiglasuure papist saega, millega instituuti lahutati kaheks osaks. Kogu etenduse ajal oli laval suur loosung (või peaks nüüd ütleva slõugan?) “Suurtükk ajab suu lõhki!”.

Veel vähemalt ühel korral sai Madis Kõiv oma näitejuhi annet arendada – see oli inglise keele päevade jaoks õpitud näidend “Kõmisev kelluke”, kus peategelasteks olid Sirje Keevallik (siis veel Keres) ja Väino Unt. Kahjuks tuli see ettekandmisele vaid ühe korra Käärikul, kus teenisime tugeva aplausi. Igatahes on mul meeles, ja ka pildi peal, märtsikuiseid lepaoksi lavale toovad näitsikud (lillede asemel loomulikult!).

Üks Tõravere tähtsündmusi – Rahvusvahelise Astronoomiauniooni 1977. aasta sümposium “Universumi suuremastaabiline struktuur” ei jäänud ära märkimata uue aasta näidendis pealkirjaga “Draama sellest, kuidas sümposiumi tehti ehk igaüks on oma õnne lukksepp”. Näidend algas sõnadega “Alguses lõi Jumal taeva, maa ja galaktikate füüsika sektori koos juhatajaga”.

Kahtlemata tuleb kõige edukamaks lugeda meie tänase ilmatarga Ain Kallise näidendit “Ühe kaitsmise lugu”, mis ilmselt kannatab välja võrdluse professionaalse kunstiilma loominguga. Ega siis asjata Eesti Televisioon seda ei lindistanud.

Tõsi, paljud Aini naljad ei leidnud tsensori heakskiitu. Nende hulgas ka nali selle kohta, et kui meil siin olid väitekirja konfidentsiaalsed arvustajad tuntud mustade oponentide nime all, siis Aafrikas on vastavad tegelased lihtsalt valged oponentid! See näidend kannatas välja neli etendust: esimene kord siinsamas Tõraveres oma rahvale, teine kord juba televisioonis, kolmas kord 1982. aasta varakevadisel ballil lausa Vanemuise kontserdisaalis ja neljas kord, tõlgituna vene keelde, meil külas olnud kosmonautidele. Tasub ilmselt märkida, et selles näidendis lõi Ain imaginaarse Moskva teadlase nimega Nikifor Semaforovitš ja hädisevõitu kandidaadiväitekirja kaitsja Illimar Kalmari poeg Teosaba, kes hiljem mitmete järgnevate

pidude näidendeis figureeris.

Muusika

Musitseerimine Tõraveres on oma pikaajalisusest täiesti võrreldav näitekunstiga, sest kunagi seitsmekümnendatel tähistas tolleaegne naisansambel juba oma 10. aastapäeva. Minu isikliku arhiivi üks säilitusühik, mis sisaldab andmeid tollest ajast, annab ka üheksa vapra naise nimed: Koidu Eerme, Heli Joamets, Anne Jõeveer, Rutt Koppel, Anne Krass, Maire Maasik, Maie Nilson, Aino Sorgsepp ja Reet Öpik. Naisansamblist sai vahepeal segakoor “Vega”, kus visade meeslauljatena on kaasa löönud mitmed, aga eriti Toivo Kuusk ja Eino Kivi. Koor on käinud mitmel laulupeol. Ka praegu võib kuulata kolmapäeva õhtuti peahoone auditooriumist laulu.

Samuti meenuvad mulle kenad flöödiviisid, mida puhus Teo Tõnnisson.

Kuuekümnendate alguses püüdis meid muusikaliselt harida Mait Sarv, kellel oli stereogrammofon ja kelle üks õpetus sündis Tõravere peahoone saalis, kuid mis oli siis veel ilma toolideta.

Aga ka imporditud muusikat on meil palju olnud. Mõnevõrra vastalisena tuntud ansambel “Peoleo” andis siin kaks kontserti järjest, sest kuulata tahtjaid oli nii palju, paljud neist olid küllalt kaugelt kohale tulnud. Umbes samal ajal oli siin Baltimaade klaveriduode konkurss, kus olid kohal Arbo Valdma ja Bruno Lukk. Viimane nägi siin vist esimest korda elus lehma, kes oma ebaesteetilise välimusega temas suurt tülga tekitas. Meil on siin laulnud Ivo Linna, Tõnis Mägi, Taisto Noor, Jassi Zahharov, ansambel “Kupong” jpt. Akordioni on mänginud Henn Rebane ja klaverit Olev Ehala.

Ka astronoomilist muusikat oleme siin kuulanud, sest kui E.J. Öpik sai 75, mängis meile klaveril tema teoseid Mall Sarv. Ja muidugi on meil külas käinud Urmas Sisask, kelle teos “Lõunataevas” kõlas siin siis, kui see oli veel üsna värske.

Kunstinäitused

Chareles Villmann oli see mees, kes kombinaathoone sööklas kunstinäitused käima pani. Varem Tallinnas elanud suure kunstihuvilisena oli see talle suhteliselt lihtne. Ise ma mäletan tolleaegse Tartu sõjalennuväljal paikneva kaugpommitajate diviisi komandöri Dudajevi abikaasa Alla kunstinäitust ja veel kellegi Viljandi kandi mehe tervistavate kunstitööde näitust. Meeles on ka Ain Kallise esinemine ühel paljudest uue aasta pidudest, kus ta muuhulgas analüüsis kuulsa prantsuse maalikunstniku Lontruus-Tulukki (vabandust, Toulouse-Lautrec'i) loomingut. Meelde on jäänud Aini arvamus ühest tema maalist: “Teos on nii täiuslik, et kui sellele midagi juurde lisada, siis on tulemus jube!”.

Üsna Tõravere alguspäevadel, vist 1965. aastal oli peahoones noorte kunstnike näitus. Tegu oli tolle aja kohta kaunis abstraktsete teostega, kohal oli ka noor Jüri Arrak. Pärast oli suur arutelu, kus mina kunstivõhikuna arvasin, et eks see abstraktne kunst üks jama ole ja kohe

sain ka väärrika vastulöögi Charles Villmannilt, kes teatas, et sellisest kunstist arusaamiseks tuleb palju õppida. Õige kah.

Ka 1980.aastatel olid meil külas abstraksionistid ja veel oli meil Miljard Kilki slaidimaalide näitus. Muidugi ei saa unustada, et meil on siin majas palju kunstiteoseid: Lagle Israeli kuulus mosaiikpannoo, Maie-Ann Rauni klaasvitraaž, Mati Karmini skulptuur jpm.

Filmikunst

Kõigepealt tuleb nimetada muidugi “Supernoova” filmimist siinsamas Tõraveres. Et astronoomia jääks ikka filmis veel äratuntavaks teaduseks, olid filmijad palganud Charles Villmanni ja Lauri Luua konsultantideks. See oli aidanud ära hoida suurema osa kõigist apsakatest, mida filmiloojad kavatsesid teha, kuid kahjuks mitte kõiki. Filmis osales ka Villmanni koer – dogi Top. Kui režissöör Veljo Käsper oma filmi meile tutvustama tuli, siis oli peahoone saal puupüsti vaatajaid täis ja tuli avada ukсед, et ka saali eesruumis olijad kunstiteost näha saaksid. Ka toimus pärast filmi demonstreerimist arutelu, kus Käsperile kaunis piinlikke küsimusi esitati, kuid neile vastas meister lausa diplomaatliku osavusega. Ka Charles toetas teda, arusaadavatel põhjustel.

Kalju Annuki ja Ain Kallise täismetraažiline kurtumm kitsasfilm nimega “Nõukogude Tõravere” nr 1 on tõelise aardena hoiul Eesti Kirjandusmuuseumis.

Kunagi tegeldi meil siin Tõraveres ka fotosünteesi uurimisega, see sündis Agu Laisa töörühmas. Tema töötulemused olid pälvinud nii laia tähelepanu, et “Belarusnautšfilm” sõitis Tõravere Agust filmi tegema. Mul on see hästi meeles, sest prk. Viikide aiatool leidis seal tugevat eksponeerimist. Filme on tehtud loomulikult Jaan Einastost, viimane neist sai teoks alles hiljuti. Ka Kalju Annuki muusikalised slaidišõud Tõravere ajaloost on leidnud elavat tunnustust vaatajate hulgas.

Filmiklubi

Filmiklubi loomisel oli tugevasti mängus tollaegne direktor Väino Unt, kes ise oli ja on suur filmifänn. Võiks isegi öelda, et filmiklubi muutus Untide perekondlikuks ettevõtmiseks, sest filme muretses ja sageli tõi kohale Anto Unt. Siiani mäletan ma õudset olukorda, kui ma hindasin hirmsal kombel üle oma inglise keele oskust ja nõustusin olema mingi ameerika filmi sünkroontõlgiks. Kuigi Anto viis mu enne Tartusse kuhugi tehasesse, kus ma selle filmi ära nägin, ei aidanud see tõlke headusele just palju kaasa. Häbi on mul sellest siiani.

Meil käis külas ka tollaegse Tallinna Polütehnilise Instituudi filmiklubi esindus.

Aga igal juhul arendasime me end kultuuriliselt tublisti, nähes mitme aasta jooksul palju suurepäraseid filme.

Ekskursioonid, loengud, raadio- ning TV-esinemised

Algselt mõnevõrra stiihiliselt toimunud ekskursioonid (ja neid oli palju, sest Tõravere oli veel uus!) said range rüü 1997. aastal, kui Mare Ruusalepa terav silm tabas kasutamatusena seisnud terve teise korruse suure teleskoobi tornis. Ning nüüd on meil ilus koht Stellaarium, kus inimestele astronoomiast rääkida. Tänavuse aasta juuliks oli Stellaariumis käinud 44 192 inimest ehk umbes 3,4 protsenti Eesti rahvast. Eriti populaarne on Tõravere paljude koolide õpetajate hulgas, sest siin kohal käimine ja asjatundjate seletuste kuulamine asendab tõhusalt koolitunde loodusloo alal.

Varem, veel nõukogude ajal olid meist mitmed ühingu "Teadus" liikmed, käies misjonäridena mööda Eestit ja pidades loenguid astronoomiast ning kosmonautikast. Eriti aga USA astronautika saavutustest, sest teatavasti oli NL teabekanalid kaunis kitsid sedasorti infot jagama.

Aga ega see veel kõik pole, me õpetame Nõo lapsi ja Tartu Ülikooli tudengeid, räägime pea kõikides Eestimaa raadiotes ja kommenteerime tähtsamaid astronoomilisi sündmusi televisioonis. Kunagi ammu - umbes 30 aastat tagasi - esinesime koguni omaaegses väga populaarses ETV saatesarjas "Lugedes looduse raamatut". ETV-ga koostöös sündisid ka mitmed "Telekooli" saated.

Raamatud, ajakirjad ja ajalehed

Ka raamatud pole me vaateväljast eemale jäänud. Siin olid atmosfäärifüüsikud tublisti nobedamad, sest juba 1970. aastal ilmus Heino Toominga juhtimisel paks raamat pealkirja all "Inimene ja ilm". Astronoomid võtsid kaua hoogu, kuid siis panid nad meie hea sõbra Horisondi toimetaja Rein Veskimäe õhutusel ja tugeval juhatusel kokku raamatu "Universum". Nüüdseks on see saanud veel kaks järgegi. "Universum II" räägib osakekestest ja sinna andis oma panuse meie hulgast eelmisel aastal lahkunud Leo Sorgsepp. Planeedist Maa kõnelev "Universum III" on esindatud Tõravere mehe Arved Sapari artikliga. Jõuludeks loodab kirjastus "Ilmamaa" anda välja raamatu Ernst Öpikust, millesse on sisse pandud suur hulk meie inimeste tööd.

Siia tuleb lisada veel lugematu arv populaarteaduslikke artikleid kõikvõimalikes ajakirjades, eriti muidugi "Horisondis", ja ajalehtedes. Viimasel ajal teeb sel alal Tõraverele kõige rohkem nime vahest Ain Kallis oma ilmajuttudega.

Filosoofiaseminarid ja konverentsid

Sügaval nõukogude ajal oli Tõravere nagu mingiks vabamõtlemise kantsiks ja ma ei usu, et ainult mina nii arvan. Suurt osa mängis siin Gustav Naan, kes enne eesti rahva põlguse alla langemist pikka aega vedas kuulsat Tõravere filosoofiaseminari. Siin esineti ja arutleti

kõikvõimalikel teemadel, nii et lõpuks Brežnevi vaikelu süvenedes andis NLKP Tartu Linnakomitee tungiva soovitusena selline tegevus lõpetada.

Mulle on kustumatu mulje jätnud Madis Kõivu ettekanne naturaalarvudest, kus ta rõhutas vanade kreeklaste taipu lahutada naturaalarvud objektidest – ei pea tingimata ütleva üks preester, kaks härga ja kolm jumalat, vaid üks, kaks ja kolm võivad olla ka ise objektid, millele inimese tegevus on suunatud.

Meil on käinud esinemas sellised inimesed nagu Tunne Kelam, Vaino Vahing, Kalle Kasemaa, Lennart Meri, Elmar Salumaa, Uku Masing, Arnold Rüütel, Johannes Käbin, Edgar Tõnurist, Anti Talur, Igor Mang (Smirnov) Indrek Toome, Tõnu Laak, Henn Saari ja paljud-paljud teised. Tõraveres meeldis käia kolleegidega kohtumas, konverentse korraldamas ja puhkamas ka N Liidu akadeemikul ja aatompommi isal Jakov Zeldovitšil. Samuti viibisid siin meie atmosfääriuurijatega head koostööd teinud kosmonaudid, kes üheskoos said aastal Eesti teaduspreemia.

Aga see pole veel kõik. Tõraveres tegutses poolkinnine klubi “Must auk”, kus oma inimeste kõrval esinesid ka külalised. Mul on põhjendatult alust arvata, et selles klubis pandi idanema need ideed, mis iseseisvuse alguses said vundamendiks erastamisele – see on ju väga tõsine panus Eesti Vabariigi käimaminekuks.

Siinkohal ei saa ma kuidagi mööda kadunud kolleeg Heino Eelsalust. Tema osa astronoomia sidumises eesti kultuuriga, ennekõike ajakirjades “Keel ja Kirjandus” ning “Looming” on olnud muljetavaldav. Tema õhutusel läksid käima mitmed multidistsiplinaarsed konverentsid muinasajast, kus said kokku mitmete teadusharude esindajad, tema seisis ka kaljujooniste uurimise alustamise taga. Selle uurimise kõige visamaid teadmamehi Väino Poikalaist ja Enn Ernitsat austas president Meri lausa ordeniga. Heino Eelsalu oli ka üks Akadeemilise Baltisaksa Kultuuri Seltsi asutajatest 1989. a. Selts töötab elujõuliselt ka praegu, 15 aastat hiljem.

Konverentside organiseerimine

Moskva teadlastele meeldis korraldada konverentse – nii üleliidulisi kui ka rahvusvahelisi (tolleaegse terminoloogia kohaselt) just Eestis, sest nagu nad ise ütlesid, oli Eesti “Nõukogude välismaa”. No ja Eestis sai selliseid suuri konverentse korraldada vaid Tallinnas, sest suure sõjalennuvälja pärast Tartus välismaalased ööbida ei tohtinud. Vist üleüldse kõige esimene Tõraverre korraldatud rahvusvaheline konverents toimus 1966. aastal Tallinnas ja see oli pühendatud helkivate ööpilvede uurimisele. Selle teadussuuna oli Charles Villmann endaga Tõraverre kaasa toonud ja asi edenes nii hästi, et vahepeal oli Tõraverre koguni üheks neljast ülemaailmsest keskusest sel alal. Mäletan, et hilisem Tartu Ülikooli professor Olev Avaste oli see mees, kes organiseerimisraskusi enda naha peal

koges.

Üks suuremaid rahvusvahelisi konverentse toimus 1977.a. Tallinnas nime all “Universumi suuremastaabiline struktuur”. Kuna Jaan Einasto oma töörühmaga oli just välja pakkunud idee Universumi rakustruktuurist, siis Rahvusvaheline Astronoomia Unioon ei pidanud paljaks siin oma sümposiooni korraldada. Kokku tuli suur hulk astronoomie nii idast kui läänest. Puutusime siis tõsiselt kokku ka KGB esindajatega, kellel oli kummalisi soove seoses mõningate külaliste hotellitubadega. Eriti tähtis oli, et tuntud vene astrofüüsik Samuil Kaplan sattuks elama teatud kindlasse tuppa. Alles hiljem saime teada, et selle mehe lähisugulane oli tollal Iisraeli rahandusminister.

Probleeme oli samuti NL ja Prantsusmaa kosmoseuuringute nõupidamisel “Interkosmose” liinis 1978.a., sest Prantsusmaa ei tunnistanud Eesti okupeerimist. Lõpuks olid prantslased nõus tulema Tallinna, kuid nõupidamise toimumise kohaks jäi ametlikes dokumentides Moskva.

Eriti suurt huvi tekitas aga SETI – ehk siis “Search for Extraterrestrial Intelligence” - NL-USA konverents 1981.aastal Pirita olümpiakeskuses. Selle keerulise nime tegime me kohe suupärasemaks - “Kas välismaal on elu?” Selle konverentsi oli meile kaela tõmmanud Gustav Naan, kes oli Moskvast kergekäeliselt lubaduse välja käinud. Metsikud ajakirjanike hordid tunglesid konverentsisaali ukse taga ja nende taltsutamine oli usaldatud eriti tugevate meeste kätte. Ent kõik laabus hästi ja praegugi kaunistab Stellaariumi Tõraveres Maa lipp, mille tänulikud ameeriklased meile kinkisid. Selle lipu originaal kihutab juba pikki aastaid lähimate tähtede poole.

Tõraveres ei tegelda ainult astronoomiaga, vaid ka kiirusleviga Maa atmosfääris ja taimkattes. Juhan Ross, Heino Tooming, Agu Laisk, Olev Avaste, Tiit Nilson ja paljud teised olid oma töödega Tõraveres nii tuntuks teinud, et 1984. aastal korraldati Tallinnas 9. rahvusvaheline pilvede füüsika konverents. Organiseerijad olid enamuses ikka ei kuskilt mujalt kui Tõraverest. Igaveseks jääb organiseerijate mällu pilt sellest, kuidas üks hull lõhkus kirvega Natalia Tšaikovskaja tšello Raekojas toimunud kontserdil. Hoolimata sellest jubedast vahejuhtumist täitis konverents oma ülesande ja Eesti oli jälle kindlamalt maailmakaardil.

Selliseid konverentse võiks ju üles lugeda veel mitmeid, kuid vast aitab.

Väitekirjade kaitsmine

1976.aastal tekkis võimalus Tõraveresse luua füüsika-matemaatikakandidaadi väitekirja kaitsmise nõukogu, mille me tollaegse direktori Väino Undi tugeval pealekäimisel ka moodustasime. Ajavahemikul kuni 1990.aasta lõpuni (siis läks väitekirjade kaitsmise õigus vaid ülikoolile) kaitsi meil 103 kandidaadiväitekirja. Neist omainimesi oli 23, ülejäänud

olid Venemaalt, Ukrainast, Armeenias, Lätist, Leedust, Asebaidžanist, Kasahstanist, Tadžikistanist, Tatarstanist ja Bulgaariast. Äärepealt oleksime me ka Musta mandri esindaja saanud oma nimistusse, kuid nõukogu esimees Aksel Kipper arvas, et vaeva selle väitekirja kallal tuleks veel kõvasti näha. Hiljem oli kuulda, et mees sai kraadi kusagil mujal.

Meie riiginaised ja -mehed

Eespool oli juttu sellest, et klubi “Must auk” tegeles filosoofiliste probleemidega juba Vene ajal. Kui hakkas lähenema iseseisvus, siis see tegevus hoogustus ning mitmed Tõravere inimesed võtsid aktiivselt osa Eesti poliitikaelust, algul Rahvarindes, hiljem aga mitmetes erakondades. Üks esimesi tuule tiibadesse saanud oli Liia Hänni, kes valiti alguses ülemnõukogusse ja hiljem riigikogu mitmesse koosseisu. Ka sai ta ministrina ellu viia neid erastamisideid, mis olid juba varem vestlusingis liikunud.

Me võiksime ka Ene Ergma oma kontosse lisada. Kuigi ta Tõraveres eriti kaua ei töötanud, on ta ometi meie oma inimene – niisiis on ka riigi teine inimene praegu teatud mõttes Tõravere oma. Kalle Jürgenson lahkus samuti teadusest, kui noor põlvkond asjade üle otsustamise enda kätte võttis. Alguses vallavanemana, siis juba riigikogus, on ta aktiivselt kaasa löönud Eesti elu paremaksmuutmisele.

Need inimesed võiks lugeda esimese ešloni hulka, kuid on olemas ka teine ešelon – inimesed, kes pole otse riigivalitsemise hoobade juures, kuid kes siiski on Eesti riigile väga olulised. Margit Kipper Sotsiaalministeeriumis, Aavo Heinlo Statistikaametis, Uku Hänni Rahandusministeeriumis, Riho Ühtegi riigikaitstes, Jaak Anton haridus- ja teadusministeeriumis, Jaan Ojaste pikka aega Eesti Postis – kõik nad on meie inimesed.

Meie ärimehed

Mulle meeldib mõelda, et võib-olla aitas eelpoolnimetatud konverentside organiseerimine saada kogemusi hilisemaks ärieluks, sest paljud orgkomitee liikmed on nüüd tunnustatud ärimehed. Kõige tuntum on vast Arvo Kivikas, omaaegne meistersportlane orienteerumises, kes orienteerus kiiresti matemaatikust spordirõivaste tootjaks ja teeb seda erakordselt hästi. “Ilves” on kindlalt kvaliteetse kauba tähis. Tema oli nimelt orgkomiteedes alati transpordikorraldaja ja polnud juhtu, kus ta oleks meid alt vedanud. Jaak Anton, üks kunagise kuulsa arvutifirma “Astrodata” asutajaid, oli orgkomiteedes külaliste majutaja. Vene aeg on juba kaugel ja paljud võivad küsida, mis selles töös siis nii keerulist on ja milleks üldse sellega ise tegelda – on ju küllalt firmasid, kes töö ära teevad. Nüüd jah on, aga siis tuli kõik endal teha.

Arvutifirma “Urania” pani püsti Kaitti Kattai, kes kosmoseuuringute sektoris omal ajal

orbiidile lennutatavate kiirgusvastuvõtjatega tegeles.

“Enno Motors” Tartus Ringteel on meie endise töötaja Enno Sinipalu loodud ja töökoda edeneb.

Tuleks nimetada veel edukaid Tartu tarkvarafirmasid “Aprote” ja “Astronoomilised Kassasüsteemid”, aga need asutasid juba meie töötajate lapsed.

Meie sportlased

Spordiala, millega Tõravere kindlasti ajalukku jääb, on orienteerumine. Eelmise sajandi kuuekümnendatel aastatel Eestis plahvatuslikult populaarseks saanud spordiala harrastajaid on meil palju. Alguses olid nendeks Rutt Koppel, Ira ja Enn Saar, veidi hiljem Riina ja Arvo Kivikas, Külli ja Olavi Kärner ning veel hiljem juba Tõraveres üleskasvanud järeltulev põlv, kelle edukamad esindajad on Tarvo Avaste ja Olle Kärner.

Seismekümnendatel oli väga osavõturohke igamehe jooksumäng “Trimm”. Ira ja Enn Saar olid selleks mootoriks, mis jooksu mitme aasta jooksul käimas hoidsid.

Meie obrok

NL hiilgeaegadel oli Tartu Observatooriumiga Tõraveres seotud üle 200 töökoha.

Praeguseks on sellest järel veidi üle viiekümne. Kõik nendest, kes lahkusid, ei lahkunud mitte teadusest. Sellest Juhan Rossi rühmast, kes tegeles kiirgusleviga taimkattes, kasvas välja fotosünteesi uurimine Agu Laisaga eesotsas. Ühel hetkel osutus mõistlikumaks nende lahkumine Zooloogia ja Botaanika Instituud koosseisu, sest temaatika hakkas liialt lahku minema sellest, mis Tõraveres algselt paika oli pandud. Ja kui 90. keskel TA süsteem lahutati, siis läks Agu oma rühmaga Tartu Ülikooli.

Ülikooli läks ka Olev Avaste, kes taastas seal geofüüsika kateedri, millest praegu on saanud keskkonnanfüüsika instituut. Ja selle eesotsas seisab jälle Tõravere mees Rein Rõõm. Kui Tartu ülikoolis varises manalasse põline astronoom Märt Liigant, siis andis Tõravere uueks noorte astronoomide kasvatajaks Peeter Tenjesi.

Võru Instituut sai meilt direktoriks Enn Kasaku, kes nüüd töötab Mauritiuse Instituudis.

Meie obrokist riigivalitsemisse me juba rääkisime.

x x x

Oleks tahtnud rääkida veel paljudest muudest kultuuriilmingutest Tõraveres, kas või meie saunakultuurist, sest vähemalt meestesaun on üleüldise lõõgastumise kõrval olnud ka oluline klubiline ettevõtmine, kus paljud probleemid saavad kapitaalse analüüsi. Kuna aga igasuguse kultuuri kõige tähtsam “point” on õigel ajal lõpetamine, siis seda nüüd teengi, öeldes, et nagu järeltulev põlv, on Tõravere, kui omal ajal tühjale põllule loodud

teaduskeskus, olnud ja on jätkuvalt Eesti kultuuripildis tugevasti esindatud.